

Archeologisch bureauonderzoek & Inventariserend
Veldonderzoek, verkennende fase

**De Haveling, Wijngaarden
Gemeente Graafstroom**

B&G rapport 1268

Colofon

Projectnummer 29230611/47846
Auteurs drs. A.M.H.C. Koekkelkoren, drs. S. Moerman
Redactie dr. A.W.E. Wilbers
Versie 1.4
Status definitief

Autorisatie

dr. A.W.E. Wilbers	Senior Prospector	30-8-2011	
--------------------	-------------------	-----------	--

Goedkeuring

	Gemeente Graafstroom		
--	----------------------	--	--

Opdrachtgever RBOI-Rotterdam bv
dhr. M. van der Stelt
Postbus 150
3000 AD Rotterdam

© IDDS Archeologie
Noordwijk, augustus 2011
ISSN 1879-3711

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeleelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Protocol 4002
Protocol 4003

SAMENVATTING:

In opdracht van RBOI-Rotterdam bv heeft IDDS Archeologie een archeologisch onderzoek uitgevoerd aan de Dorpsstraat 31-32 te Wijngaarden. Het onderzoek bestond uit een bureauonderzoek en een Inventariserend Veldonderzoek, verkennende fase.

Het bureauonderzoek wees uit dat mogelijk resten vanaf het Neolithicum aanwezig zijn in de top van de oeverafzettingen van een zijtak van de Schoonrewoerdse stroomrug. Vanaf de Bronstijd is er veen ontstaan in het gebied, waarbij de hogere punten in het landschap een aantrekkelijke locatie voor vestiging vormden. Eventuele stroomrugafzettingen van de zijtak zijn mogelijk in het plangebied aanwezig vanaf een diepte van circa +0,8 tot -1,8 m NAP. Vanaf de 13de eeuw wordt een dorpskern van Wijngaarden gevormd, waarvoor het oppervlak werd opgehoogd met een kleipakket ter versteviging. Dit kleipakket is circa 40 cm dik in de dorpskern en minder dik daarbuiten. Het plangebied ligt midden op het bewoningslint dat van Westeinde door de Dorpsstraat naar Oosteinde loopt. Aan dit bebouwingslint zijn meer dan twintig verhoogde huisplaatsen bekend. Deze wijzen op de natte omstandigheden in Wijngaarden tot in de Nieuwe Tijd. Het plangebied is in het begin van de 19de eeuw niet bebouwd en ligt ten westen van de dorpskern. Pas in de 20ste eeuw is het gebied bebouwd.

Het veldonderzoek heeft uitgewezen dat de afzettingen van de stroomrug en oeverwal van Schoonrewoerd niet binnen 4,0 m –mv in het plangebied aanwezig zijn. De verwachting voor resten van het Neolithicum komt daarmee te vervallen. In het veenpakket zijn geen resten aangetroffen van veraarde lagen die wijzen op bewoningsniveaus vanaf de Bronstijd tot de Late Middeleeuwen. Er is geen huisterp aangetroffen in het plangebied die wijst op bebouwing in het plangebied. Ook zijn er geen resten van bouwpuin aangetroffen die een indicatie zijn van eerdere bouwfasen dan de huidige bebouwing in het plangebied.

Op basis van deze resultaten wordt verwacht dat er geen archeologische resten aanwezig zijn in het plangebied. Daarom wordt er geadviseerd om geen archeologische vervolgmaatregelen uit te laten voeren.

INHOUDSOPGAVE:

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN HET PLANGEBIED.....	4
1. INLEIDING	5
1.1. Aanleiding.....	5
1.2. Doel- en vraagstelling van het onderzoek.....	5
1.3. Ligging van het plan- en onderzoeksgebied	5
2. BUREAUONDERZOEK.....	7
2.1. Werkwijze.....	7
2.2. Geologie, geomorfologie en bodem.....	7
2.3. Archeologische en ondergrondse bouwhistorische waarden.....	8
2.4. Historische situatie en mogelijke verstoringen	10
2.5. Gespecificeerd verwachtingsmodel	11
3. VELDONDERZOEK.....	12
3.1. Onderzoekshypothese en onderzoeksopzet	12
3.2. Werkwijze	12
3.3. Resultaten	12
3.4. Interpretatie	12
4. CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN	14
4.1. Beantwoording vraagstelling	14
4.2. Aanbevelingen.....	15
4.3. Betrouwbaarheid.....	15
GERAADPLEEGDE BRONNEN	16
LIJST VAN AFKORTINGEN EN BEGRIPPEN	17
BIJLAGEN	
1. Topografische kaart	
2. Archis-informatie	
3. Boorlocatiekaart	
4. Boorbeschrijvingen	
5. Periodentabel	
6. Kadasterkaart Minuutplan 1811-1832	

Administratieve gegevens van het plangebied

<i>Toponiem</i>	De Haveling
<i>Onderzoeksmeldingsnummer</i>	47846
<i>Plaats</i>	Wijngaarden
<i>Gemeente</i>	Graafstroom
<i>Kadastrale aanduiding</i>	Wijngaarden, sectie A, percelen 236, 694
<i>Provincie</i>	Zuid-Holland
<i>Kaartblad</i>	38D
<i>Coördinaten</i>	
<i>Centrum</i>	111.960/428.740
<i>Hoekpunten</i>	111.987/428.803 (no) 111.985/428.694 (o) 111.962/428.636 (zo) 111.938/428.637 (zw) 111.937/428.803 (nw)
<i>Oppervlakte plangebied</i>	8.500 m ²
<i>Onderzoekskader</i>	Bestemmingsplanwijziging
<i>Opdrachtgever</i>	RBOI-Rotterdam bv Contactpersoon: dhr. M. van der Stelt Postbus 150 3000 AD Rotterdam Tel: 010-2018555
<i>Uitvoerder</i>	IDDS Archeologie Contactpersoon: mw. A.M.H.C. Koekkelkoren Postbus 126 2200 AC Noordwijk (ZH) Tel: 071-4028586 E-mail: akoekkelkoren@idds.nl
<i>Bevoegde overheid</i>	Gemeente Graafstroom Postbus 5 2970 AA Bleskensgraaf Tel: 018-4805000
<i>Beheer en plaats van documentatie</i>	Provinciaal Depot voor Bodemvondsten van de provincie Zuid-Holland
<i>Uitvoeringsdatum veldwerk</i>	4 augustus 2011

1. Inleiding

1.1. Aanleiding

In opdracht van RBOI-Rotterdam bv heeft IDDS Archeologie in augustus 2011 een archeologisch bureauonderzoek en een inventariserend veldonderzoek (IVO), verkennende fase, uitgevoerd aan de Dorpsstraat 31/32 in Wijngaarden, gemeente Graafstroom. De aanleiding voor dit onderzoek is een bestemmingplanwijziging omdat er nieuwbouw is gepland in het noorden van het plangebied. Graafwerkzaamheden ten behoeve van deze ontwikkeling zullen zorgen voor een bodemverstoring tot een diepte van maximaal 1,0 m beneden maaiveld. De kans bestaat dat eventueel aanwezige archeologische waarden hierdoor verstoord dan wel vernietigd zullen worden.

1.2. Doel- en vraagstelling van het onderzoek

De doelstelling van het bureauonderzoek is het opstellen van een gespecificeerde archeologische verwachting voor het plangebied. Dit gebeurt aan de hand van bestaande bronnen over bekende en verwachte archeologische waarden binnen het plangebied. Het doel van het verkennende veldonderzoek is het toetsen en zo nodig aanvullen van de gespecificeerde verwachting. Daarnaast wordt inzicht verkregen in de vormeenheden van het landschap in het plangebied, voor zover deze vormeenheden van invloed kunnen zijn geweest op de bruikbaarheid van de locatie door de mens in het verleden. Op basis van de resultaten van het onderzoek kunnen kansarme zones van het plangebied worden uitgesloten en kansrijke zones worden geselecteerd voor behoud of voor vervolgonderzoek. Om deze doelstelling te kunnen realiseren, wordt op de volgende vragen een antwoord gegeven (Koekkelkoren/de Kramer 2011):

- Wat is de fysiek-landschappelijke ligging van de locatie?
- Hoe is de bodemopbouw in het plangebied en in welke mate is deze nog als intact te beschouwen?
- Bevinden zich archeologisch relevante afzettingen in het plangebied? Zo ja, op welke diepte ten opzichte van het maaiveld en het NAP?
- Wat is de specifieke archeologische verwachting van het plangebied en wordt deze bij het veldonderzoek bevestigd?
- Hoewel niet het doel van een verkennend booronderzoek, kunnen er toch archeologische indicatoren worden aangetroffen. Indien deze worden aangetroffen, dan gelden tevens de volgende vragen: wat is de verticale en horizontale ligging van de aangetroffen indicatoren, wat is de datering en wat is de invloed van deze vondsten op de archeologische verwachting van het plangebied?
- In hoeverre worden eventueel aanwezige archeologische waarden bedreigd door de voorgenomen bodemversturende werkzaamheden?

Het archeologisch bureauonderzoek en het inventariserend veldonderzoek zijn uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 3.2 (Centraal College van Deskundigen 2010) en de provinciale eisen.

Voor de in dit rapport gebruikte geologische en archeologische tijdsaanduidingen wordt verwezen naar Bijlage 5. Afkortingen en enkele vaktermen worden achterin dit rapport uitgelegd (zie lijst van afkortingen en begrippen).

1.3. Ligging van het plan- en onderzoeksgebied

De ligging van het in te richten gebied, ofwel het plangebied, is weergegeven in Bijlage 1. Het plangebied ligt ten noorden van de Dorpsstraat in Wijngaarden, gemeente Graafstroom. Het plangebied heeft een oppervlakte van ongeveer 8.500 m² en een gemiddelde maaiveldhoogte van -

1,7 m NAP. De exacte ligging en contouren van het plangebied zijn nader weergegeven in Bijlage 3 en Figuur 1.

Om tot een gespecificeerde verwachting voor het plangebied te komen, is niet alleen gekeken naar bekende gegevens over het plangebied zelf maar ook naar de omgeving. Voor het totale onderzochte gebied, oftewel het onderzoeksgebied, is als begrenzing een straal van 1000 m rondom het plangebied gekozen. De straal van 1000 m is dusdanig gekozen dat de ontstaans- en ontginningsgeschiedenis van het plangebied goed kan worden bestudeerd in relatie tot de archeologische resten.

Figuur 1. Het plangebied (rood omlijnd) op een luchtfoto uit 2005 (bron: Google Earth).

2. Bureauonderzoek

2.1. Werkwijze

Tijdens het bureauonderzoek zijn gegevens verzameld over het onderzoeksgebied. Er is gekeken naar bekende archeologische en ondergrondse bouwhistorische waarden, uitgevoerde archeologische onderzoeken, de fysieke kenmerken van het oude en huidige landschap en naar informatie over bodemverstoringen. Er is gebruik gemaakt van de verwachtingskaart van de gemeente Graafstroom (Boshoven *et al.* 2009) en van de Cultuurhistorische Hoofdstructuur (CHS) van de provincie Zuid-Holland. Daarnaast is er gekeken naar de landelijke verwachtingskaart (de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden; IKAW) en naar het Archeologisch Informatie Systeem (Archis II) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). Aanvullende historische informatie is verkregen uit beschikbaar historisch kaartmateriaal, waaronder het Minuutplan van begin 19de eeuw en enkele historische topografische kaarten (watwaswaar.nl), en via de website van de KennisInfrastructuur CultuurHistorie (KICH; www.kich.nl).

Om inzicht te krijgen in de opbouw en ontwikkeling van het landschap is onder andere gebruik gemaakt van de bodemkaart van Nederland (Alterra 2005), de geomorfologische kaart van de Rijn-Maas delta (Berendsen/Stouthamer 2001) en de geomorfologische kaart van Nederland (Stichting voor Bodemkartering 1981). Daarnaast is gebruik gemaakt van het Actueel Hoogtebestand van Nederland (AHN; www.ahn.nl).

Voor informatie omtrent bodemsaneringen en ontgrondingenvergunningen is het Bodemloket (www.bodemloket.nl) geraadpleegd. Om de ligging van kabels en leidingen in het plangebied te bepalen, is een KLIC-melding gedaan. Deze gegevens zijn aangevuld met informatie uit onderzoeksrapporten en achtergrondliteratuur (zie literatuurlijst).

2.2. Geologie, geomorfologie en bodem

2.2.1. Ontstaansgeschiedenis landschap

Het plangebied is gelegen in het westelijk veengebied (Berendsen 2005). Dit gebied is ontstaan in het Holoceen (vanaf 10.000 jaar geleden) onder invloed van de stijgende zeespiegel. Het veen maakt onderdeel uit van de Nieuwkoop Formatie. Op grote diepte (6-20 m –mv) komt Basisveen voor, gelegen op oudere pleistocene afzettingen. Het veen aan het oppervlak wordt Hollandveen genoemd. In het geval waar deze lagen niet door mariene afzettingen onderscheiden worden, wordt alleen gesproken van het Hollandveen pakket. De mariene afzettingen bestaan uit zeeklei en behoren tot de Naaldwijk Formatie. Ze zijn afgezet bij inbraken van de zee die met name plaatsvonden in het Atlanticum en het Vroeg Subboreaal en later, in het Subatlanticum, vanaf ongeveer 1500 jaar voor Chr.

De veenvorming duurde voort tot aan de Late Middeleeuwen. Tussen ongeveer 1000 en 1300 na Chr. werd het veengebied ontgonnen. Hierbij werden vanaf een ontginningsas, een weg of een vaart, langgerekte percelen aangelegd. Dit type ontginning staat bekend als cope-ontginning. Vanaf ongeveer 1400 na Chr. is het veen op grote schaal afgegraven of gebaggerd ten behoeve van de turfwinning (Berendsen 2005).

2.2.2. Geomorfologie

Volgens de geomorfologische kaart ligt het plangebied op een ontgonnen veenvlakte met of zonder een bedekking van klei of zand (kaartcode 1M46). Op de geologisch-geomorfologische kaart van de Rijn-Maas delta is te zien dat zich onder Wijngaarden afzettingen bevinden van een crevasse of zijtak van de Schoonrewoerd stroomgordel. Deze stroomgordel wordt gedateerd tussen ongeveer 1950 en 1750 voor Chr. en wordt verwacht binnen +0,8 tot -1,8 m NAP (Berendsen/Stouthamer 2001).

Het AHN geeft aan dat het zuiden van het plangebied maximaal zo'n 30 cm hoger is gelegen dan het noorden van het plangebied.

2.2.3. Bodem

De bodem in het plangebied bestaat volgens de bodemkaart uit koopveengronden op bosveen of eutroof broekveen (kaartcode hVb) met grondwatertrap II. Het zijn gronden die voorkomen op het onverveende bovenland en in de droogmakerijen. Grondwatertrap II betekent dat het grondwaterniveau erg hoog ligt: op zijn hoogst aan of nabij het maaiveld en op zijn laagst tussen 50 en 80 cm –mv.

Op basis van de resultaten van een booronderzoek aan de Dorpsstraat 16-17 blijkt dat er aan de Dorpsstraat een veenpakket is gelegen waarop een kleiig pakket aanwezig is. Dit vormde het maaiveld in de Late Middeleeuwen waarop bewoning mogelijk was (Moerman/de Kramer 2011).

2.3. Archeologische en ondergrondse bouwhistorische waarden

Het plangebied staat op de gemeentelijke verwachtingskaart aangegeven als een gebied met een hoge trefkans voor archeologische waarden uit het Neolithicum op de oeverwal van een zijtak van de Schoonrewoerdse stroomrug en vanaf de Middeleeuwen op de stroomgordel van Schoonrewoerd (Boshoven *et al.* 2009). Deze waardering is gebaseerd op de ligging van het terrein op de oeverwal in de periode dat de rivier actief was (Neolithicum) waarbij de oeverwal bewoonbaar was. Daarnaast was na het verlanden van de stroomgordel bewoning mogelijk omdat het een hoger en droger deel in het landschap was.

Binnen het plangebied zijn geen terreinen aanwezig die op de Archeologische Monumentenkaart (AMK) als waardevol staan aangegeven. Ook zijn er geen waarnemingen en vondsten gemeld en geen eerdere onderzoeken uitgevoerd. In het plangebied zijn geen ondergrondse bouwhistorische waarden bekend (www.kich.nl).

Binnen het onderzoeksgebied met een straal van 1000 m rondom het plangebied zijn geen AMK-terreinen bekend, noch vondstmeldingen gedaan (Bijlage 2). In het gebied zijn twee onderzoeksmeldingen bekend. Een booronderzoek is uitgevoerd aan de Tolsteeg, circa 400 m ten zuidoosten van het plangebied. Hier bestond de kans op het aantreffen van resten vanaf de Bronstijd tot de Middeleeuwen en met name van een verhoogde huisplaats uit de Middeleeuwen. Bij gebrek aan bewijs is de locatie echter vrijgegeven (Onderzoeksmelding 8395). Het andere onderzoek betreft een booronderzoek circa 75 m ten oosten van het plangebied aan de Dorpsstraat 16-17 (Onderzoeksmelding 47200). Vanwege de mogelijkheid op de aanwezigheid van resten vanaf de 13de eeuw is voor deze locatie een vervolgonderzoek geadviseerd.

In het onderzoeksgebied zijn diverse waarnemingen gedaan. Deze vallen in te delen in waarnemingen aan het bebouwingslint van Wijngaarden en de waarnemingen die daarbuiten vallen.

Uit de waarnemingen blijkt dat het dorp Wijngaarden vanaf het eind van de 13de of het begin van de 14de eeuw bewoond is geweest. Bewoning lijkt met name plaats te hebben gevonden in de buurt van de kerk en op kunstmatig opgeworpen woonheuvels die voornamelijk langs de Dorpsstraat gelegen zijn.

De vondsten zijn van west naar oost weergegeven in de onderstaande tabel.

Waarneming	Ligging t.o.v. plangebied (in meters)	Locatie	Periode	Aangetroffen resten
35508	750 west		Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd	Huisterp aangetroffen bij een veldkartering
28535	600 west	Westeinde, ten oosten van nr. 13	Vanaf de 14 ^{de} eeuw	Huisterp, boerderij afgebrand 1910-1920, nooit meer herbouwd. De terp is geëgaliseerd, maar was waarschijnlijk circa 45 cm hoog.
28531	380 west	Westeinde 9 ('t Fort)	17 ^{de} eeuw	Huisterpuitbreiding, oorspronkelijke terp mogelijk ouder.

35512	340 west		Late Middeleeuwen	Huisterp
481252	290 west		Nieuwe Tijd	Onderdeel van een ijzeren mes
49503	45 zuidoost	Dorpsstraat 27	Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd	Diverse soorten aardewerk, met name aan het oppervlak aangetroffen. Het bouwpuin komt uit een kleiige ophogingslaag die in het hele dorp aanwezig is en is waarschijnlijk van de oude kerk.
418296	60 zuidoost	Dorpsstraat 23	18 ^{de} – 19 ^{de} eeuw	Twee deksels van roodbakend aardewerk, gerecycled in woning.
418270	70 zuidoost	Dorpsstraat 14a	Nieuwe Tijd A	Spaanse zilveren munt
28090	55 zuidoost	Nieuw Hervormde Kerk	Late Middeleeuwen – Nieuwe Tijd	Bij een opgraving zijn resten van voorgangers van de huidige kerk vanaf de 14 ^{de} eeuw gevonden.
28162	85 zuidoost	Dorpsstraat 15, 18 en 23	Late Middeleeuwen B – Nieuwe Tijd	Bodemopbouw van de oude dorpskern bekeken. Diverse fragmenten aardewerk, leisteen, bot, (proto)steengoed, baksteen, glas, pijpenstelen, huttenleem en metaal aangetroffen.
28533	240 oost	Dorpsstraat 5a	Late Middeleeuwen A-B	Een onverhoogde huisplaats met grondsporen, aardewerk, huttenleem, dierlijk bot en een slijpsteen.
418274	380 oost	Oosteinde 47A	Late Middeleeuwen B-Nieuwe Tijd A	12 fragmenten aardewerk en steengoed uit een achtertuin.
35513	420 oost		Late Middeleeuwen	Huisterp
408467	510 oost	Voormalig AMK-terrein 13225	Late Middeleeuwen Nieuwe Tijd C	Huisterp
35514	730 oost		Late Middeleeuwen	Huisterp
418471	800 oost	Wijngaardse kade	Eind 18 ^{de} – begin 19 ^{de} eeuw	Tinnen of lood-tinnen lepel
35515	960 oost		Late Middeleeuwen	Huisterp
28164	-	Dorpsstraat Westeinde/ Oosteinde	Late Middeleeuwen	900 m stratigrafie onderzocht: opgebrachte kleilaag van 40-45 cm dik met daarin circa 200 fragmenten aardewerk, waaronder 1 mariabeeldje.

Buiten het bebouwingslint zijn vier waarnemingen gedaan. Circa 930 m ten westen van het plangebied zijn resten van een knuppelpad aangetroffen onder een kleilaag van circa 40 cm. De datering is onbekend, maar kan mogelijk worden gerelateerd aan prehistorische bewoning (waarneming 25083). Iets ten zuiden van deze waarneming lag een voormalig AMK-terrein dat bij de herbeoordeling van de AMK-terreinen in Zuid-Holland de Hoge Archeologische Waarde is verloren omdat er geen onderzoeken zijn uitgevoerd en geen vondsten zijn gedaan (waarneming 408451).

Circa 485 m ten noordwesten van het plangebied is een fragment blauwgrijs aardewerk aangetroffen uit de Nieuwe Tijd in de Polder Wijngaarden (waarneming 426664). Circa 485 m ten noordoosten van het plangebied is een fragment blauwrijs gedraaid aardewerk uit de Late Middeleeuwen aangetroffen bij een archeologische veldkartering. Circa 150 m verderop vanaf het plangebied zijn resten van versierd leer aangetroffen dat afkomstig is uit de bodem van een sloot. De datering van het leer is Late Middeleeuwen of Nieuwe Tijd (waarneming 49504).

2.4. Historische situatie en mogelijke verstoringen

Wijngaarden is een bewoningslint dat stamt uit de tweede helft van de 13de eeuw. Het dorp is in die periode waarschijnlijk naar de huidige locatie verplaatst vanaf een oorspronkelijke locatie verder naar het noorden. De reden voor deze verplaatsing is niet duidelijk maar zou te maken kunnen hebben met vernatting van het gebied, de stichting van een eigen parochie of een ligging dichterbij de stad Dordrecht (Boshoven *et al.* 2009). Op bijlage 1 is te zien dat Wijngaarden een duidelijk voorbeeld is van een cope-ontginning. De ontginning vond plaats vanuit de Achterwetering.

De eerste stenen kerk stamt uit het midden van de 14de eeuw en diende waarschijnlijk ter vervanging van een ouder houten exemplaar. Resten van deze kerk zijn teruggevonden bij opgravingen. Rondom de kerk stond in eerste instantie alleen de pastoorswoning maar later werden hier ook een schoolhuis en armenwoningen aan toegevoegd. De 14de-eeuwse kerk heeft waarschijnlijk grote schade opgelopen tijdens oorlogshandelingen in de 15de en/of 16de eeuw. In 1584 werd de kerk hersteld (Hervormde Gemeente Wijngaarden 2011). Deze kerk ligt circa 70 m ten oosten van het plangebied.

Vanaf de Late Middeleeuwen was de Dorpsstraat en het Oosteinde en Westeinde, die in het verlengde van de Dorpsstraat liggen, het bebouwingslint waaraan de bewoning was gelegen. Aan dit lint zijn inmiddels meer dan 20 verhoogde huisplaatsen aangetroffen.

Uit kerkboeken vanaf het begin van de 18de eeuw valt op te maken dat Wijngaarden in het verleden veel te kampen heeft gehad met overstromingen. In 1726 waren de overstromingen zo erg dat de kerk en bijna alle huizen beschadigd of totaal vernietigd waren. Van de pastorie stond alleen nog een klein en onherstelbaar deel overeind. Met Kerst 1740 werden zowel de kerk als het schoolhuis ernstig beschadigd (Hervormde Gemeente Wijngaarden 2011). Op het minuutplan uit begin 19de eeuw (Bijlage 6) is te zien dat het plangebied nog onbebouwd is en dat de percelen binnen het plangebied in gebruik zijn als akkers, weilanden en percelen met hakhout. Ook in de jaren hierna vonden nog meerdere malen overstromingen plaats die schade aanrichtten aan huizen en aan de kerk. Het plangebied is pas bebouwd vanaf het laatste kwart van de 19de eeuw (watwaswaar.nl). In het begin van de 19de eeuw was het plangebied nog gelegen ten westen van, dus buiten, de dorpskern

Ten tijde van het veldonderzoek was het plangebied in gebruik als huis met een tuin in het zuiden en een weiland met een sloot in het noorden (Figuur 1).

2.5. Gespecificeerd verwachtingsmodel

Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek wordt verwacht dat de woning is gelegen bij de historische dorpskern die vanaf de 13de eeuw is ontstaan. Het maaiveld ter plaatse van de kern is circa 40-45 cm opgehoogd met klei, mogelijk in diverse fasen (Archis). Buiten de dorpskern kan de verhoging tot 25 cm hoog zijn. Het is mogelijk om een (verhoogde) huisplaats uit de Late Middeleeuwen of Nieuwe tijd aan te treffen. De verwachting voor resten ouder dan de 13de eeuw is laag omdat het plangebied voor de ontginning te nat was voor permanente bewoning en de meeste menselijke activiteiten waaronder landbouw. Het is mogelijk om resten uit het Neolithicum aan te treffen op de oeverwal van Schoonrewoerd die mogelijk ter plaatse van het plangebied is gelegen.

Om het verwachtingsmodel te toetsen en waar nodig aan te vullen en om te controleren in hoeverre de bodemopbouw in het plangebied nog intact is en of er mogelijk een verhoogde huisplaats aanwezig is, is er een Inventariserend Veldonderzoek, verkennende fase, uitgevoerd.

3. Veldonderzoek

3.1. Onderzoekshypothese en onderzoeksopzet

Het doel van het Inventariserend Veldonderzoek, verkennende fase, is om de in het bureauonderzoek opgestelde gespecificeerde archeologische verwachting te toetsen en waar nodig aan te passen. Tijdens het veldonderzoek wordt vastgesteld waar de oorspronkelijke bodemopbouw intact is gebleven en waar niet. Daarnaast wordt inzicht verkregen in de vormeenheden van het landschap, voor zover deze van invloed zijn op de locatiekeuze in het verleden. Kansarme zones worden uitgesloten en kansrijke zones worden geselecteerd voor de volgende fasen. Het veldonderzoek bestond uitsluitend uit een booronderzoek. Een veldkartering bleek niet mogelijk vanwege de aanwezige bebouwing en begroeiing.

3.2. Werkwijze

In het plangebied aan de Dorpsstraat 31-32 zijn negen boringen gezet (Bijlagen 3 en 4), waarvan acht met een diepte van 2,0 m -mv en één met een diepte van 4,0 m -mv. Deze boringen zijn gelijkmatig verdeeld over het plangebied. Er is gebruik gemaakt van een Edelmanboor met een diameter van 10 cm. Het veldonderzoek is uitgevoerd door drs. L. Haaring (prospector MA).

De boringen zijn beschreven volgens de Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode (ASB; SIKB 2008) met behulp van een veldcomputer en het programma TerraIndex van I.T. Works. De locaties van de boringen (x- en y-waarden) zijn ingemeten vanuit de perceelsgrenzen en bebouwing. De hoogtes van de boringen (z-waarden) zijn bepaald aan de hand van het Actueel Hoogtebestand van Nederland. De opgeboorde monsters zijn door middel van verbrokkelen in het veld onderzocht op de aanwezigheid van archeologische indicatoren zoals aardewerk, baksteen, vuursteen, huttenleem en bot.

3.3. Resultaten

3.3.1. Lithologie en geologie

De bodem in het plangebied is in te delen in twee pakketten. Het onderste pakket bestaat uit veen, dat vaak kleirijk is, maar in het zuiden van het plangebied voornamelijk zwak kleilig is. Het veen bevat resten van riet en hout, waaronder els te onderscheiden was.

Het bovenste pakket bestaat uit zeer kleilig veen of venige klei. In dit pakket komt tevens een zwakke bijmenging van zand voor. De kleur is donkerbruin tot donder grijsbruin en de consistentie is matig vast tot vast. In de boringen 6, 8 en 9 zijn baksteenspikkels aangetroffen in het kleilige pakket. Het pakket is gemiddeld een halve meter dik en alleen dikker in de boringen 8 en 9 waar het 60 tot 70 cm dik is. In boring 8 zijn bovendien twee ophogingslagen te onderscheiden.

3.3.2. Bodemopbouw

In het plangebied ligt een matig humeuze kleilaag of een sterk kleiige veenlaag aan het oppervlak. Hierin heeft geen bodemvorming plaatsgevonden, mogelijk door het recente kleipakket aan het oppervlak. Ook is er geen bodemvorming in het veenpakket herkenbaar in de vorm van een veraarde laag die duidt op een oud oppervlak.

3.3.3. Archeologische indicatoren

Er zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen in het plangebied, noch in de vorm van resten, noch in de vorm van sporen of veraard veen.

3.4. Interpretatie

Het plangebied ligt in het veengebied. De afzettingen van de (Schoonrewoerd) stroomrug, waarin mogelijk resten uit het Neolithicum werden verwacht, zijn binnen een diepte van 400 cm -mv niet aangetroffen.

In en onder de bouwvoor werden resten uit de Late Middeleeuwen verwacht. De bouwvoor is gevormd op het veen, dat sinds de Late Middeleeuwen ontgonnen is. In deze bouwvoor/ophogingslaag zijn baksteenspikkels aangetroffen. Deze zijn naar verwachting afgezet bij een overstromingsfase, tegelijk met de klei. Deze klei is opgebracht in de dorpskern, tegelijk met de baksteenspikkels. Deze spikkels wijzen dus naar verwachting niet op een oudere bewoningsfase, waarbij eerder grotere resten baksteen en bouwpuin worden verwacht.

Door de ontwatering werd het gebied pas bruikbaar voor menselijke activiteiten, waaronder bebouwing en landbouw. In het veenpakket is geen veraarde laag aangetroffen die zou duiden op een oud oppervlak waarop mogelijk bewoning heeft plaatsgevonden.

Omdat langs de Dorpsstraat in de Late Middeleeuwen en Nieuw Tijd de bebouwing met name op verhoogde huisplaatsen aanwezig was, en deze niet in aangetroffen in het plangebied zijn aangetroffen, is de kans op bewoningsresten uit deze periode klein. De baksteenspikkels zijn waarschijnlijk aangevoerd met het opbrengen van het kleipakket. Bovendien valt het plangebied buiten de bebouwde zonde in het begin van de 19de eeuw. Waarschijnlijk is de huidige bebouwing de eerste bebouwing in het plangebied. In het noorden en midden van het plangebied wordt geen bewoningsresten verwacht omdat dit weilanden waren en niet direct aan de Dorpsstraat gelegen zijn.

4. Conclusie en aanbevelingen

In opdracht van RBOI-Rotterdam bv zijn in augustus 2011 een archeologisch bureauonderzoek en een inventariserend veldonderzoek (IVO), verkennende fase, uitgevoerd in verband met de geplande (her)ontwikkeling van het plangebied aan de Dorpsstraat 31-32 in Wijngaarden, gemeente Graafstroom.

In het plangebied geldt op basis van het bureauonderzoek een hoge verwachting voor resten vanaf de Late Middeleeuwen. Voor de overige perioden geldt een lage verwachting, tenzij de Schoonrewoerd stroomrug wordt aangetroffen. Dan geldt er een hoge verwachting voor resten uit het Neolithicum.

Op basis van het veldonderzoek is gebleken dat de Schoonrewoerd stroomrug niet is aangetroffen binnen een diepte van 4,0 m –mv waardoor er binnen deze diepte geen resten uit het Neolithicum worden verwacht. De verwachting voor resten uit latere perioden tot de Late Middeleeuwen is laag en in het veenpakket is geen laag aangetroffen die wijst op een woonniveau. Resten vanaf de Late Middeleeuwen liggen aan de Dorpsstraat, dus in het zuiden van het plangebied. Het midden en noorden van het plangebied werden vanaf de Late Middeleeuwen ontgonnen door middel van ontwatering, maar deze delen werden voor agrarische doeleinden gebruikt, vrijwel uitsluitend als weilanden. Hier worden dus geen archeologische resten van bewoning *in situ* verwacht. Er zijn geen resten van een verhoogde huisplaats of ophooglagen uit de Late Middeleeuwen of Nieuwe tijd aangetroffen. Hierdoor mag worden verwacht dat de kans op bewoningsresten in het plangebied klein is en dat het gebied pas vanaf de Nieuwe Tijd bebouwd is geweest, mogelijk pas met de huidige bebouwing.

4.1. Beantwoording vraagstelling

- *Wat is de fysiek-landschappelijke ligging van de locatie?*

Het plangebied ligt in een ontgonnen veengebied.

- *Hoe is de bodemopbouw in het plangebied en in welke mate is deze nog als intact te beschouwen?*

De bodemopbouw in het plangebied is nog vrijwel intact. De opgehoogde kleilagen zijn echter wel verrommeld en door de ontwatering is het veen ingeklonken.

- *Bevinden zich archeologisch relevante afzettingen in het plangebied? En zo ja, op welke diepten opzichte van het maaiveld en het NAP?*

Nee, de top van de stroomrug van Schoonrewoerd is niet aangetroffen. In het veenpakket is geen veraarde laag aangetroffen die duidt op bewoning vanaf de Bronstijd. De opgehoogde kleilagen bevatten geen resten die wijzen op eerdere bebouwing in het plangebied vanaf de Late Middeleeuwen.

- *Wat is de specifieke archeologische verwachting van het plangebied en wordt deze bij het veldonderzoek bevestigd?*

De verwachting voor resten was laag voor alle perioden tot de Late Middeleeuwen. Er is geen indicatie aangetroffen van bewoning in het plangebied vanaf deze periode tot de bouw van het huidige gebouw. De ophooglaag van klei is inderdaad aangetroffen, maar de zandige stroomrug met eventuele resten uit het Neolithicum echter niet.

- *Hoewel niet het doel van een verkennend booronderzoek, kunnen er toch archeologische indicatoren worden aangetroffen. Indien deze worden aangetroffen, dan gelden tevens de volgende vragen: wat is de verticale en horizontale ligging van de aangetroffen indicatoren, wat is de datering en wat is de invloed van deze vondsten op de archeologische verwachting van het plangebied?*

Er zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen.

- *In hoeverre worden eventueel aanwezige archeologische waarden bedreigd door de voorgenomen bodemversturende werkzaamheden?*

De relevante afzettingen in het plangebied bevatten naar verwachting geen archeologische resten. Naar verwachting zullen daarom geen archeologische waarden worden verstoord door de geplande werkzaamheden.

4.2. Aanbevelingen

Tijdens het onderzoek is geconstateerd dat in het plangebied geen archeologische resten worden verwacht. Op basis van de resultaten van het inventariserend veldonderzoek wordt geadviseerd om geen vervolgonderzoek uit te laten voeren.

NB. Bovenstaand advies dient gecontroleerd en beoordeeld te worden door de bevoegde overheid, in dit geval de Gemeente Graafstroom. Deze zal vervolgens een besluit nemen inzake de te volgen procedure. IDDS Archeologie wil meegeven dat voordat dit besluit genomen is, er niet begonnen kan worden met bodemversturende activiteiten of activiteiten die voorbereiden op bodemverstoringen.

4.3. Betrouwbaarheid

Het uitgevoerde onderzoek is op zorgvuldige wijze verricht volgens de algemeen gebruikelijke inzichten en methoden. Het archeologisch onderzoek is erop gericht om de kans op het onverwacht aantreffen dan wel het ongezien vernietigen van archeologische waarden bij bouwwerkzaamheden in het plangebied te verkleinen. Aangezien het onderzoek is uitgevoerd door middel van een steekproef kan echter, op basis van de onderzoeksresultaten, de aan- of afwezigheid van eventuele archeologische waarden niet gegarandeerd worden. Wij wijzen u er graag op dat indien archeologische waarden worden aangetroffen deze conform de Monumentenwet 1988, artikel 53, bij de minister voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap gemeld dienen te worden. Dit kan door het invullen van het vondstmeldingsformulier op de website van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (www.cultureelerfgoed.nl) of door contact op te nemen met het Archismeldpunt (archismeldpunt@cultureelerfgoed.nl).

Geraadpleegde bronnen

- Alterra, 2005: *Geomorfologische kaart van Nederland, 1:50.000, blad 38 W/O*, Wageningen.
- ANWB, 2005: *ANWB Topografische Atlas Zuid-Holland 1:25.000*, Den Haag.
- Berendsen, H.J.A., 2005³ (1997): *Landschappelijk Nederland. De fysisch-geografische regio's*, Assen.
- Berendsen, H.J.A. /E. Stouthamer, 2001: Geological – Geomorphological map of the Rhine-Meuse delta, the Netherlands, in H.J.A. Berendsen/E. Stouthamer (eds.), *Palaeogeographical development of the Rhine-Meuse delta, the Netherlands*, Assen, Addendum 1.
- Boshoven, E.H. / A. Buesink / H.M.M. Geerts / J.S. Krist / L.A. Tebbens / J.M.J. Willems, 2009: *Regio Albasserwaard en Vijfheerenlanden. Een archeologische inventarisatie, verwachtings- en beleidsadvieskaart*, Deventer (BAAC-rapport V-08.0185).
- Centraal College van Deskundigen, 2010: *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 3.2*, Gouda.
- Koekkelkoren, A.M.H.C./J. de Kramer, 2011: *Plan van aanpak. De Haveling in Wijngaarden, gemeente Graafstroom*, Noordwijk (Intern rapport, IDDS Archeologie).
- Moerman, S. /J. de Kramer, 2011: *Archeologisch bureauonderzoek & Inventariserend Veldonderzoek, verkennende fase aan de Dorpsstraat 16-17 in Wijngaarden, gemeente Graafstroom*, Noordwijk B&G-rapport 1255.
- SIKB, 2008: *Archeologische standaard boorbeschrijving*, Archeologie Leidraad, Gouda.
- Stichting voor Bodemkartering, 1984: *Bodemkaart van Nederland, 1:50.000, blad 38 West Gorinchem*, Wageningen.

Websites

- watwaswaar.nl
- www.ahn.nl/viewer
- www.bodemloket.nl
- www.google.nl/maps (Google Earth)
- www.kich.nl

Lijst van afkortingen en begrippen

Afkortingen

Archis	Archeologisch Informatie Systeem
AMK	Archeologische Monumenten Kaart
BP	Before Present (Present = 1950)
CHS	Cultuurhistorische Hoofdstructuur
GPS	Global Positioning System
IKAW	Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden
KNA	Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie
mv	maaiveld (het landoppervlak)
NAP	Normaal Amsterdams Peil
PvA	Plan van Aanpak
RCE	Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Verklarende woordenlijst

antropogeen	door menselijke activiteit veroorzaakt of gemaakt
cope ontginning	de ontginning van een gebied volgens een contract (een 'cope')
Edelmanboor	een handboor voor bodemonderzoek
eerdgrond	grond met een humushoudende minerale bovengrond van meer dan 50 cm, ontstaan door invloed van de mens, vaak gaat het om een esdek
Hollandveen	Holocene formatie, ontstaan tussen 3500 en 1500 voor Chr.
horizont	kenmerkende laag binnen de bodemvorming
humeus	organische stoffen bevattend; bestaande uit resten van planten en dieren in de bodem
<i>in situ</i>	in de oorspronkelijke context, onverstoord
kwelder	zie <i>schor</i>
schor	zandgrond in een getijdenwater; staat alleen onder water bij zeer hoog tij, begroeid; kwelder
silt	zeer fijn sediment met grootte 0,002-0,063 mm
slik	zandgrond in een getijdenwater; staat onder water bij vloed en valt droog bij eb, onbegroeid; wad
strandvlakte	groot vlak zandig gebied tussen twee strandwallen
strandwal	langs de kust gevormde langgerekte zandrug die uitsteekt boven het gemiddelde hoogwaterniveau; geeft in Nederland de oude ligging van de kustlijn weer
zavel	grondsoort die tussen 8 en 25% klei (deeltjes kleiner dan 0,002 mm) bevat

Bijlage 1: Topografische kaart

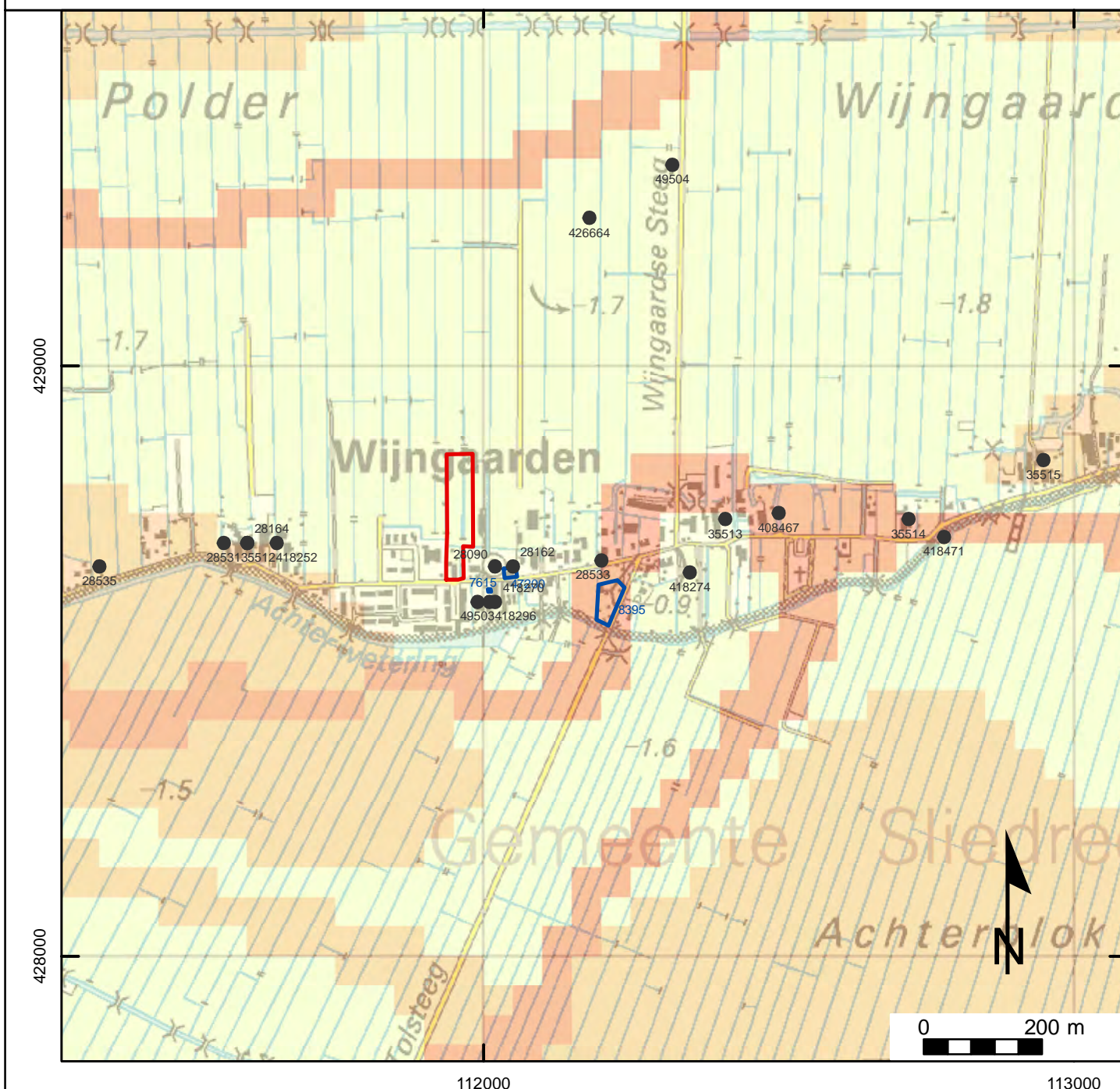
Projectnummer: 29230611
Projectnaam: Plangebied de Haveling, Wijngaarden

Legenda

 Plangebied

Bijlage 2: Archis-informatie

Projectnummer: 29230611
Projectnaam: Plangebied de Haveling, Wijngaarden

Legenda

- vondstmeldingen
- waarnemingen
- ▭ Plangebied
- ▭ onderzoeksmeldingen

monumenten

Archeologische waarde

- ▭ Terrein van archeologische betekenis
- ▭ Terrein van archeologische waarde
- ▭ Terrein van hoge archeologische waarde
- ▭ Terrein van zeer hoge archeologische waarde
- ▭ Terrein van zeer hoge archeologische waarde, beschermd

IKAW

- ▭ lage trefkans (water)
- ▭ middelhoge trefkans (water)
- ▭ hoge trefkans (water)
- ▭ lage trefkans
- ▭ water
- ▭ middelhoge trefkans
- ▭ ongekarteerd
- ▭ hoge trefkans
- ▭ zeer lage trefkans

Bijlage 3: Boorlocatiekaart

Projectnummer: 29230611
Projectnaam: Plangebied de Haveling, Wijngaarden

Legenda

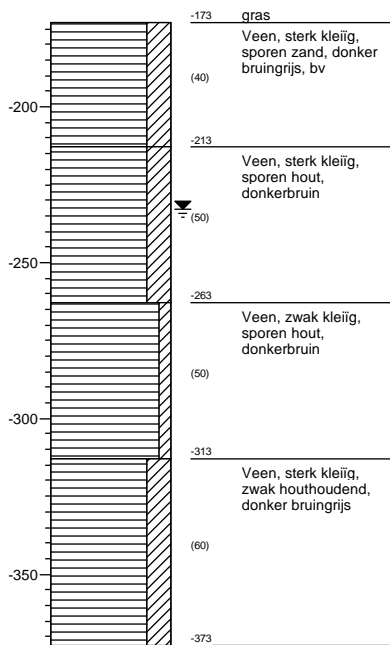
- Boring t/m 2m -mv
- Boring t/m 4m -mv
- Plangebied

Bijlage 4: Boorprofielen

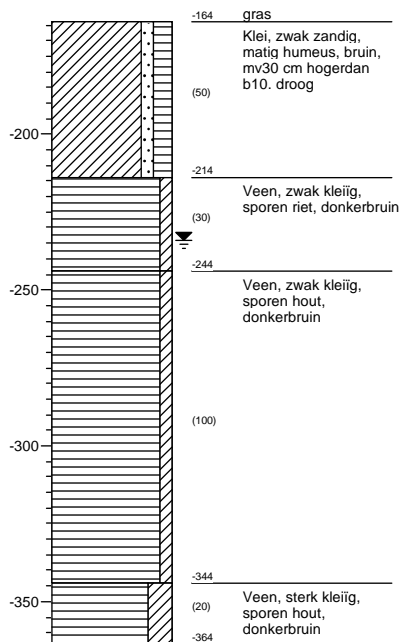
Boring: 01

X: 111943
Y: 428799
Hoogte (m NAP): -1,73

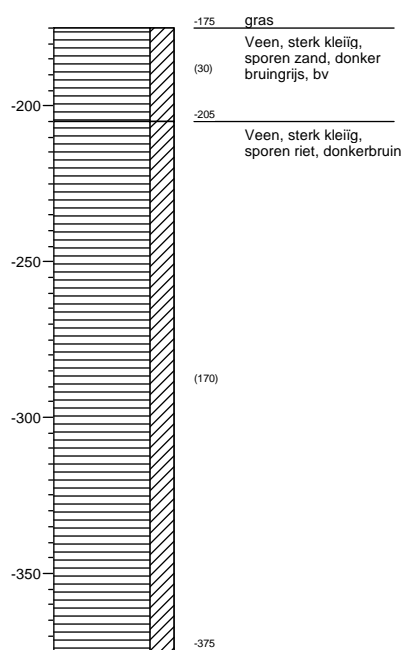
Boring: 02

X: 111974
Y: 428798
Hoogte (m NAP): -1,64

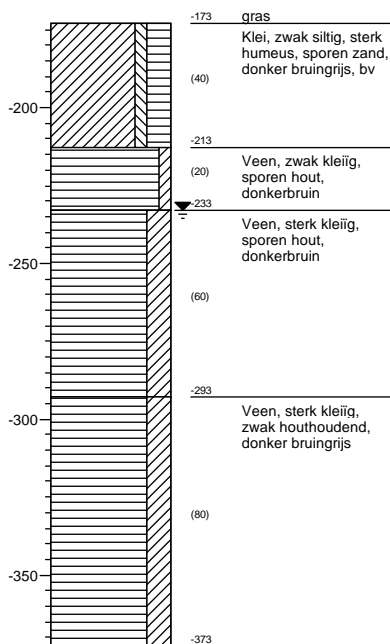
Boring: 03

X: 111943
Y: 428755
Hoogte (m NAP): -1,75

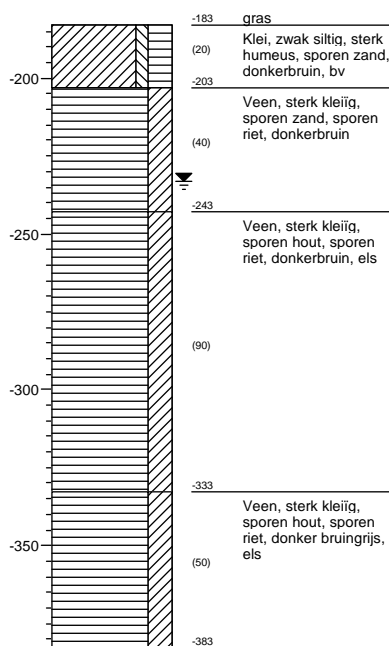
Boring: 04

X: 111960
Y: 428755
Hoogte (m NAP): -1,73

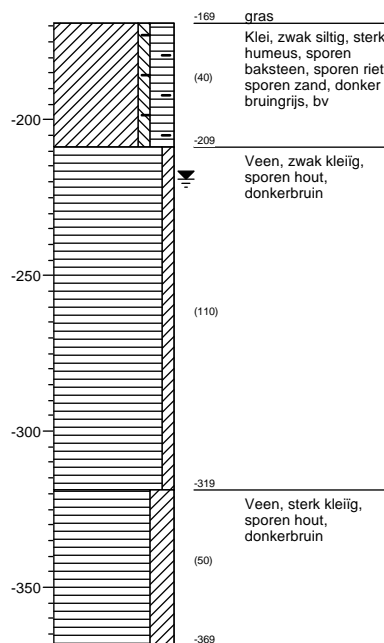
Boring: 05

X: 111975
Y: 428732
Hoogte (m NAP): -1,83

Boring: 06

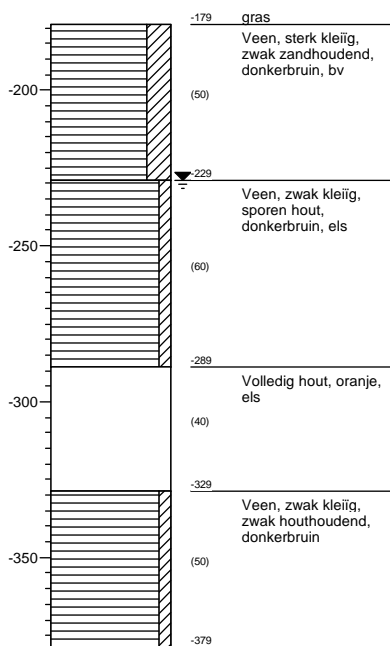
X: 111946
Y: 428731
Hoogte (m NAP): -1,69

Bijlage 4: Boorprofielen

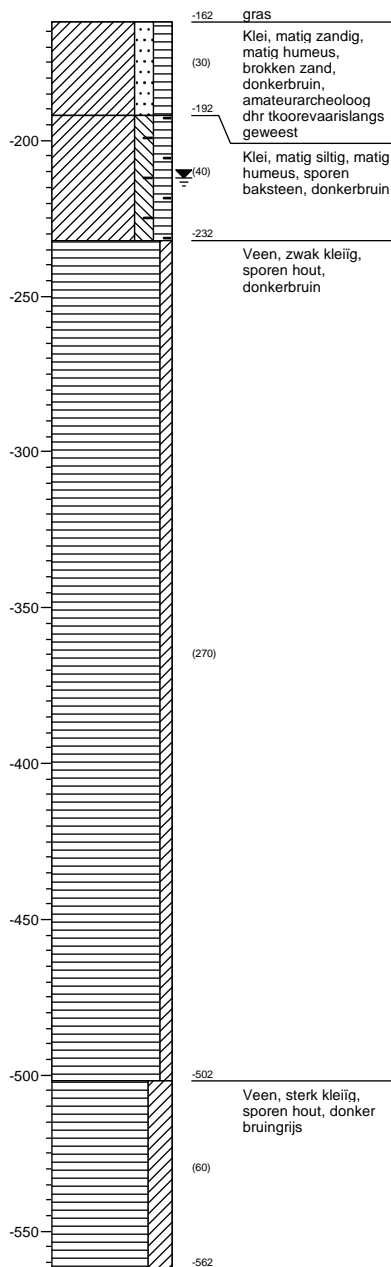
Boring: 07

X: 111974
Y: 428700
Hoogte (m NAP): -1,79

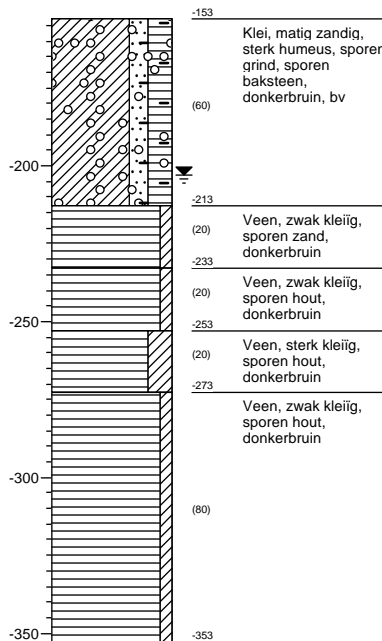
Boring: 08

X: 111949
Y: 428678
Hoogte (m NAP): -1,62

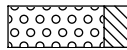
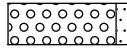
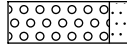
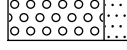

Boring: 09

X: 111945
Y: 428643
Hoogte (m NAP): -1,53

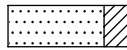
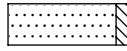

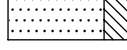
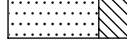

Legenda (conform NEN 5104)

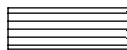

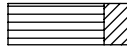
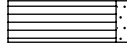

grind

- Grind, siltig
- Grind, zwak zandig
- Grind, matig zandig
- Grind, sterk zandig
- Grind, uiterst zandig

zand

- Zand, kleiig
- Zand, zwak siltig
- Zand, matig siltig
- Zand, sterk siltig
- Zand, uiterst siltig

veen

- Veen, mineraalarm
- Veen, zwak kleiig
- Veen, sterk kleiig
- Veen, zwak zandig
- Veen, sterk zandig

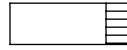

klei

- Klei, zwak siltig
- Klei, matig siltig
- Klei, sterk siltig
- Klei, uiterst siltig
- Klei, zwak zandig
- Klei, matig zandig
- Klei, sterk zandig

leem

- Leem, zwak zandig
- Leem, sterk zandig

overige toevoegingen

- zwak humeus
- matig humeus
- sterk humeus
- zwak grindig
- matig grindig
- sterk grindig

geur

- geen geur
- zwakke geur
- matige geur
- sterke geur
- uiterste geur

olie

- geen olie-water reactie
- zwakke olie-water reactie
- matige olie-water reactie
- sterke olie-water reactie
- uiterste olie-water reactie

p.i.d.-waarde

- >0
- >1
- >10
- >100
- >1000
- >10000

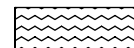
monsters

- geroerd monster
- ongeroerd monster

overig

- bijzonder bestanddeel
- Gemiddeld hoogste grondwaterstand
- grondwaterstand
- Gemiddeld laagste grondwaterstand

- slib

- water

Legenda afkortingen Archeologische Boorbeschrijving (conform ASB 2008)

Percentages en Mediaan

Klasse	Zandmediaan
Uiterst fijn	63-105 µm
Zeer fijn	105-150 µm
Matig fijn	150-210 µm
Matig grof	210-300 µm
Zeer grof	300-420 µm
Uiterst grof	420-2000 µm

Nieuwvormingen

(1=spoor, 2=weinig, 3=veel)

Afkorting	Nieuwvormingen
FEC	IJzerconcreties
FFC	Fosfaatconcreties
FOV	Fosfaatvlekken
MNC	Mangaanconcreties
ROV	Roestvlekken
VIV	Vivianiet
VKZ	Verkiezeling
ZAV	Zandverkittingen

Bodemkundige interpretaties

Code	Bodemkundige interpretaties
BOD	Bodem
BOV	Bouwvoor
ESG	Esgrond
GLE	Gleyhorizont
HIN	Humusinspoeling
INH	Inspoelingshorizont
KAT	Katteklei
KBR	Klei, brokkelig
LOO	Loodzand
MOE	Moedermateriaal
OMG	Omgewerkte grond
OPG	Opgebrachte grond
OXR	Oxidatie-reductiegrens
POD	Podzol
RYP	Gerijpt
TKL	Top kalkloos
TRP	Terpaarde
UIT	Uitspoelingshorizont
VEN	Vegetatieniveau
VNG	Gelaagd vegetatieniveau
VRG	Vergraven

Bodemhorizont

Code	Bodemhorizont	Omschrijving
BHA	A-horizont	Minerale bovengrond
BHAB	AB-horizont	Overgangshorizont
BHAC	AC-horizont	Overgangshorizont
BHAE	AE-horizont	Overgangshorizont
BHB	B-horizont	Inspoelingshorizont
BHBC	BH-horizont	Overgangshorizont
BHC	C-horizont	Uitgangsmateriaal
BHE	E-horizont	Uitspoelingshorizont
BHEB	EB-horizont	Overgangshorizont
BHO	O-horizont	Strooisellaag
BHR	R-horizont	Vast gesteente

Sedimentaire karakteristiek, laaggrens

Afkorting	Afmeting overgangszone	Klasse
BDI	≥ 3,0 - < 10,0 cm	Basis diffuus
BGE	≥ 0,3 - < 3,0 cm	Basis geleidelijk
BSE	< 0,3 cm	Basis scherp

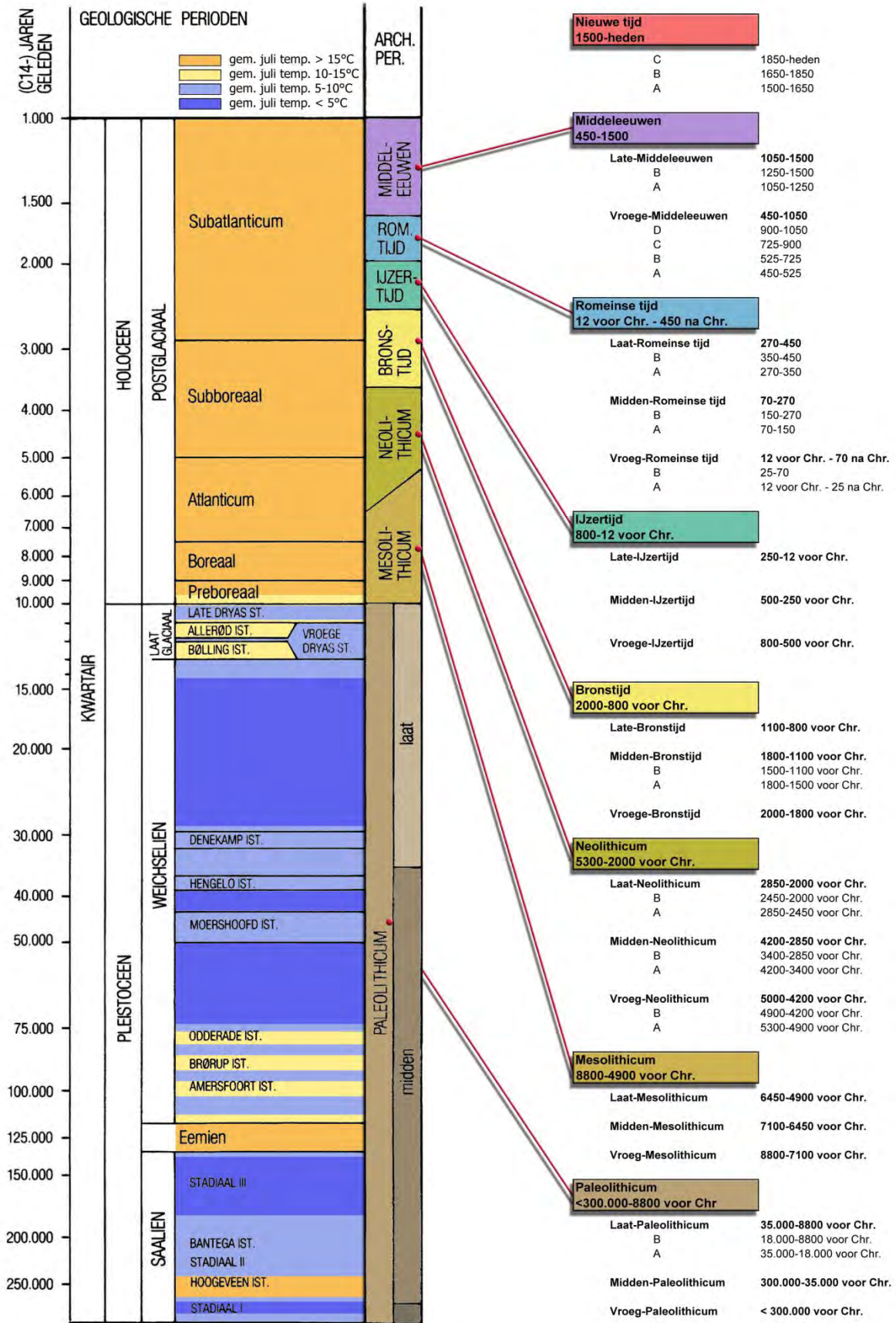
Kalkgehalte

Code	Kalkgehalte
CA1	Kalkloos
CA2	Kalkarm
CA3	kalkrijk

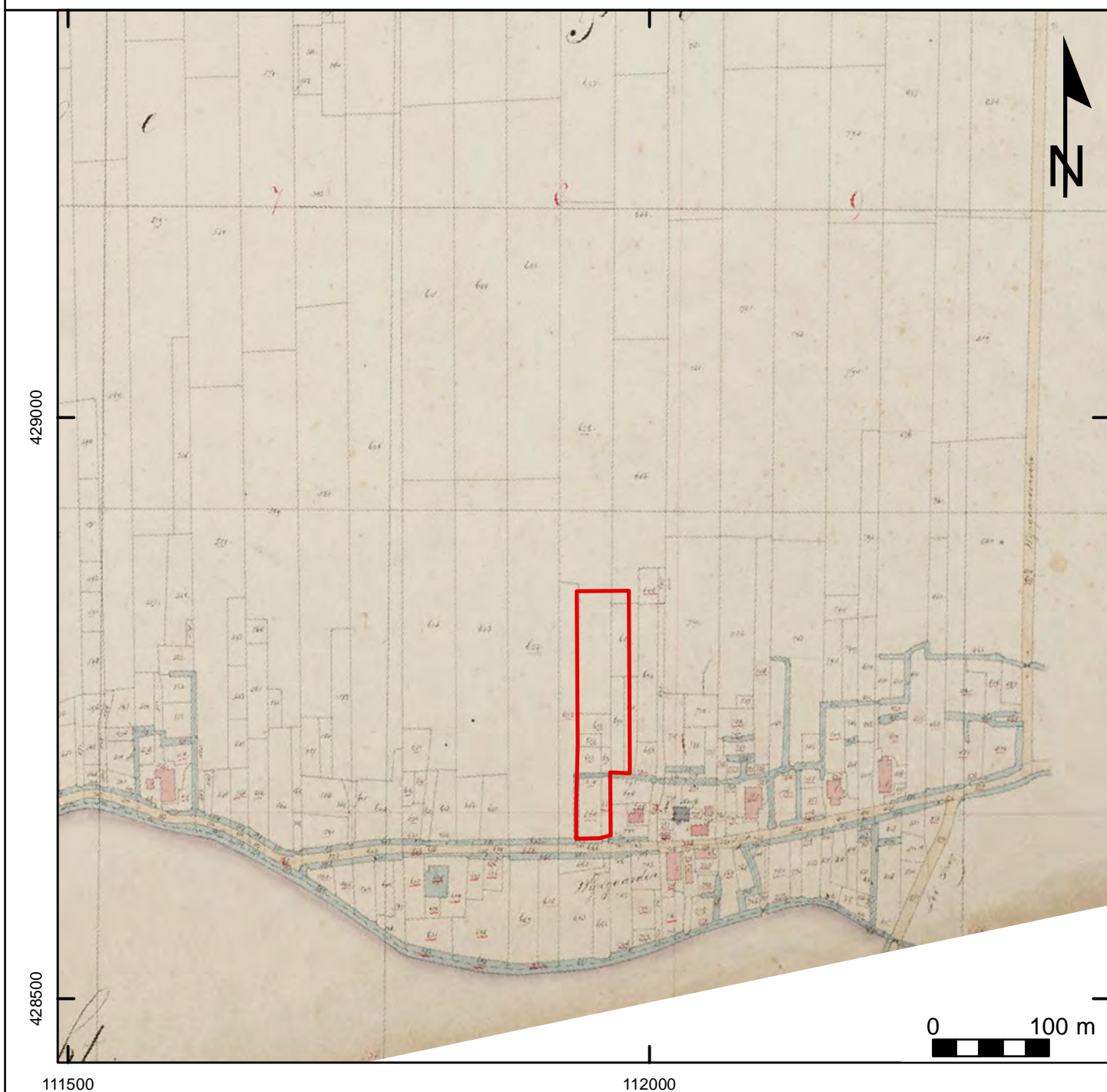
Archeologische indicatoren (1=spoor, 2=weinig, 3=veel)

Code	Omschrijving
AWF	Aardewerkfragmenten
BST	Baksteen
GLS	Glas
HKB	Houtskoolbrokken
HKS	Houtskoolspikkels
MXX	Metaal
OXBO	Onverbrand bot
OXBV	Verbrand bot
SGK	Gebroken kwarts
SLA	Slakken/sintels
SVU	Vuursteen
SXX	Natuursteen
VKL	Verbrande klei
VSR	Visresten

Bijlage 5: Periodentabel

Bijlage 6: Kadasterkaart Minuutplan 1811-1832

Projectnummer: 29230611
Projectnaam: Plangebied de Haveling, Wijngaarden

Legenda

 Plangebied

